

KOVÁTS Dániel

Zarándokúton

Kazinczy Ferenc nyomában

A Kazinczy Ferenc Társaság megalakulása óta törekszik arra, hogy névadója életútját és életművét a maga szerény eszközeivel feltárja, ismertté tegye. Ezért vállalkozunk írásainak kiadására s évkönyveinkben a róla szóló tanulmányok közzétételére. Számon tartjuk a Kazinczy emlékhelyeket és emlékjeleket, a nevét viselő iskolákat, a vele kapcsolatos anyanyelvi mozgalmakat. Sajátos színfoltja lett munkánknak az a kezdeményezés, hogy járjuk be azokat a helyeket, amelyeken Kazinczy is megfordult, amelyekről írásban is tudósított. 2007 májusában mikrobusszal ismételtük meg Kazinczynak 1816-ban lovas batáron megtett mintegy kétezer kilométeres partiumi és erdélyi útját, ahogyan az az *Erdélyi levelek* alapján megeleveníthető, 2009 őszén pedig – születésének 250. évfordulója tiszteletére – a rab Kazinczy nyomában indultunk zarándokútra. A *Fogságom naplója*, levelezése s más írásai szolgáltak alapul az útvonal megtervezéséhez. Szerény csapatral indultunk el, hogy kilenc nap alatt 3000 kilométernyi távolságot leküzdve, hazánkon kívül további öt mai állam – Szlovákia, Csehország, Németország, Ausztria és Ukrajna – területére lépve Alsóregmectől Munkácsig, sőt „második rabságában” Széphalomig kövessük Kazinczy útját.

Élményeinkről a *Széphalom* évkönyv lapjain beszámoló is született (Kováts Dániel: *Zarándokút a fogságot szenvedő Kazinczy nyomában*. Kemecsei Balázs és Dobák Diána fényképeivel. = Széphalom, 19. kötet, 2009.

173–212. o.), majd az utunkon készült színes felvételekből 2010-ben kiállítást rendezett a sátoraljaújhelyi Kazinczy Ferenc Múzeum. Ezt a képanyagot bemutatták 2016-ban Győrben a Kazinczy Ferenc Gimnáziumban, s jelenleg Széphalmon a Magyar Nyelv Múzeumában látható a sorozat válogatott anyaga. A megjelent élménybeszámoló s a kiállítások sikere, a megtapasztalt érelklődés arra ösztönözte a Kazinczy Ferenc Társaságot, hogy kísérletet tegyen a szöveg és a képek könyv alakban való közzétételére. Az összeállítás megtörtént, a kapott támogatások lehetővé tették a szándék megvalósulását. E helyütt is köszönet illeti a Nemzeti Kulturális Alap Könyvkiadás Kollégiumát, az Anyanyelvpolók Szövetségét és A Magyar Nyelv Múzeumáért Alapítványt.

A zarándokúton a feladat az volt: megérteni az író táji élményeit, érrelklődését, találkozásait, s szembeisíteni az általa rögzített képet a mai valósággal. Ezúttal azonban a fogságot szenvedő, napjai egy részét vasba verve megélő Kazinczyra kell figyelnünk, aki nem maga választja meg útjai irányát s megállóhelyeit. Ő maga szellemesen érezteti helyzetét, amikor a gödöllői erdőben három pataki diákkal találkozik, s megkérdezik tőle: „A tekintetes úr hová megyen?” A válasz jellemző: „Nem megyek én, hanem *menettetem*.” A kényszer úzi idegen tájakra. Míg börtönei helyszínére ér, alkalma van széttekinteni, hogy azután hónapokon át a bezártság testet s lelket ölő egyhangúságával küzdjön meg

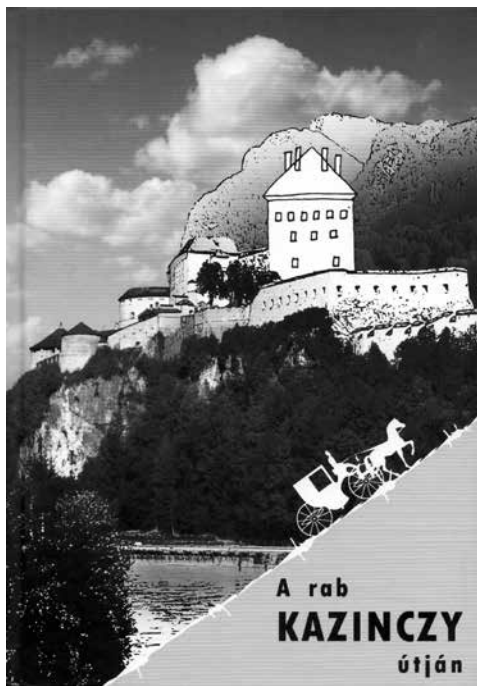

Budán, Brünnben, Obrovicban, Kufsteinben, Munkácson. Az állam foglyaival szigorúan bántak, a börtönök világa gyötrelmes világ. Kazinczy szellemi, lelki erejét azonban a legnehezebb körülmények között is megcsodálhatjuk; rabsága hat és fél esztendejének nyomon követése tanulságos élmény ma is.

De miért is kellett a szenvedések útjára indulnia? Az ellene emelt vád súlyos: felség-sértés és lázadás. A Martinovics Ignác nevéhez fűződő összeesküvés felgöngyölítése során került a gyanúsítottak, a letartóztatottak, az elítéltek közé.

Történelmi tanulmányainkból tudjuk, hogy I. Ferenc abszolutizmusa, cenzúrája, a magyar érdekek semmibevétele, a polgári átalakulás fékezése ellenállást váltott ki, létrejöttek olyan góccok, amelyekben – például a szabadkőművesek „páholyaiban” – szűkebb körben hangot adtak ellenvéleményüknek a változtatások hívei. Martinovics francia és magyar lapokban közölte kritikai észrevételeit, köréje csoportosult néhány híve. Két szervezet kialakítását kezdték meg, a célokat forradalmi kátékban fejtették ki. Sigray Jakab vezetésével formálódott a Reformátorok Társasága, amely egy nemesi köztársaság, valamint a jobbágyok jogegyenlőségének kivívását tűzte ki célul. A radikálisabb Szabadság és Egyenlőség Társaságát Hajnóczy József, Szentmarjay Ferenc és Laczkovics János vezette, ők forradalmi diktatórikus rendszer létrehozását tervezték. Besűgás révén a hatóságok tudomást szereztek a szervezkedésről, s Martinovics részletes beismerő vallomása nyomán 1794 decemberétől öt hónap alatt felgöngyölítették a később gúnyosan jakobinusnak nevezett mozgalmat. Hét vezetőjét kivégezték, 18 személyt ítélték bizonytalan idejű várfogságra, közöttük Kazinczy Ferencet.

A perben hozott ítélet szerint az író úgy hitte, „ezt a Társaságot a becsület szövetsége fűzi össze, hogy minden törvénytelenégtől teljesen ment, és hogy minden célja oda irányul, hogy a nemzetnek valami ösztönző nyújtassék”. Bírái mégis bűnösnek találták,

mert „a készülő bűn szörnyűségét és az ebből folyó veszélyes következményeket jól látta, mégis ezeket figyelembe nem véve, ennek a Társaságnak önmagát és hallgatását ünnepélyes ígérettel lekötötte, a reformátorok kátéját [...] magának leírta, [...] másnak is odaadta olvasás végett; ezeken felül az összeesküvést, melyet a már nála volt kátéval bizonyíthatott volna feljelenteni elmulasztotta.” (Kazinczy Béla: A Kazinczi és alsó-redmeczi Kazinczy családnak II-ik korszakáról. Debrecen, 1910. 98–99. o.)

Az író több munkájában is megeleveníteti életének ezt a szomorú időszakát, noha – érthetően – ez a történet sokáig nem tűrte a nyilvánosságot. Amikor elhatározta, hogy korábbi jegyzetei alapján megírja *Fogságom naplója* című művét, akkor is csak arra gondolhatott, hogy gyermekei számára ad képet az elszenvedett próbatételekről. E munkája először 1931-ben jelent meg könyvként nyomtatásban (sajtó alá rendezte: Alszeghy Zsolt, Genius-Lantos Kiadó, Budapest), de a késői íróutódok körében feltűnő visszhangot

keltett. Kazinczy életének erről az időszakáról leveleiben, önéletrajzi írásában, köztük *Pályám emlékezete* című jelentős memoárjában is találunk utalásokat. Ezek alapján megrajzolható az út, amelyet 1794. december 14-e és 1801. június 28-a között megtett, s mi is aprólékosan megtervezhettük zárándokutunkat.

Ebben a könyvben párhuzamos útinaplót nyújtunk át az olvasónak. A fő fonalat a Kazinczy által elbeszélte világ bemutatása alkotja. Mi azonban a 21. századi tájat látjuk, abban keressük egy letűnt világ maradványait. S ha vannak is ábrázolásaink a 18. és 19. század fordulópontjának idejéből, kameráinkkal csak a most látható természeti és épített környezetet tudjuk megörökíteni. Látjuk, amit Kazinczy láthatott: a tájakat, a műemlékeket, ismerkedhetünk ezek történetével, de amit leírunk, nagyrészt rekonstrukció, bár minél teljesebb hitelességre törekszünk. Sajátos szerkesztésmódot igényelt hát a könyv megformálása: fel kell idéznünk Kazinczy szavait, melléjük kell tennünk helyszíni rajzait, s helyet kell adnunk a magunk leírásainak, képeinek. Így alakul ki az élmények látható és múltó ihletőiről olyan kép, amely értelmezhető a mai olvasó számára.

Közlendőnket oldalpárokba rendeztük. Balra, a páros oldalakra, Kazinczy vonatkozó szövegét helyeztük, ezt egészítik ki a mi tájékoztató jegyzeteink – az írásképpel egymástól világosan elkülönítve –, s ide építjük be az író rajzait. A páratlanokra kerülnek az utunk során készített fényképek, amelyekkel szeretnénk közelebb vinni könyvünk olvasóit a Kazinczy által látottakhoz, átéltekhez. Az utak, néhol az útvonalak is megváltoztak, ritkán lehet megtalálni az egykori postaállomásokat, fogadókat, ahol a rabok menete megállt, éjszakázott; az egykori várbörtönökből múzeumok, idegenforgalmi látványosságok lettek. De vannak kastélyok, templomok, kertek, képzőművészeti alkotások, amelyeket a mai látogató éppúgy megcsodálhat, mint Kazinczy Ferenc, aki a legreményte-

lenebb helyzetekben is meglátta, ami szép, ami érték, ami maradandó. Ez segítette át a nehéz éveken, ez adott erőt a kitaszítottaság, a megbélyegzettség állapotában. A helyszíni széttekintés egyúttal közelebb vitt bennünket bizonyos utalások megértéséhez, művelődéstörténeti javak értékeléséhez.

Kérjük tehát a kedves Olvasót, tartson velünk a zárándokúton, amelynek során Kazinczy Ferenc szenvedésének, Golgotájának helyeit járjuk be ugyan, de föl-emelő élményekben is részesülünk.

(Kemecsei Balázs – Kováts Dániel: A rab Kazinczy útján. Párhuzamos útinapló. Fényképek: Kemecsei Balázs, Dobák Diána, Kováts Livia, Szigeti Sándor. Kazinczy Ferenc Társaság, Sátoraljaiújhely, 2017. 208 o. ISBN 978-615-5784-00-2. Szerkesztőségünk a kötetet a Bevezető közlésével ajánlja az olvasók figyelmébe.)